

УДК 349.422(477)

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Мунтян В.Л., д.ю.н., професор, Чмут С.В., аспірант

Запорізький державний університет

Україна має потужний потенціал земельних ресурсів. Із 60,3 млн. гектарів земель майже 70 % (41,8 млн. гектарів) складають сільськогосподарські угіддя [1], які включають 33,19 млн. гектарів ріллі (55 %), 7,63 млн. гектарів природних кормових угідь – сіножатей і пасовищ (12,6 %) [2].

Однак, ефективність використання земель сільськогосподарського призначення в Україні є значно нижчою, ніж у середньому по Європі. І це при тому, що розораність земель в Україні є найбільшою в світі і досягла 56 % території держави і 80 % сільськогосподарських угідь [3].

Відсутність суворого і надійного контролю за використанням земельних ресурсів, брак відповідної законодавчої бази призводять до споживацького ставлення до землі.

Певні позитивні зміни в галузі правового забезпечення охорони та раціонального використання земель сільськогосподарського призначення пов'язані з новим Земельним кодексом України, який набрав чинності з 01 січня 2002 р. (далі - ЗКУ) [4].

ЗКУ у порівнянні із Земельним кодексом України 1990 р. [5], що діяв раніше, конкретизував та розширив поняття земель сільськогосподарського призначення, визначивши їх як землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та наукової діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

До земель сільськогосподарського призначення ЗКУ відносить:

- а) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сінокоси, пасовища, цілинні землі);
- б) несільськогосподарські угіддя (господарські дороги та прогони, ползахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, які віднесені до земель лісового фонду, землі під господарськими будівлями та дворами, землі тимчасової консервації та інші).

Проблемам охорони земель присвячено розділ VI ЗКУ. У ньому закріплюється поняття охорони земель, яке у відношенні земель сільськогосподарського призначення може бути сформульованим як система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів.

ЗКУ визначає завдання охорони земель, які полягають в забезпеченні збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних та набутих якостей земель.

Крім того, у ЗКУ розкривається зміст охорони земель, регулюються питання стандартизації та нормування в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, рекультивациі порушених земель, охорони земель від забруднення небезпечними речовинами та деякі питання охорони ґрунтів.

Однак встановлення порядку охорони земель ЗКУ відносить до компетенції окремого закону, який лише повинен бути розробленим та прийнятим.

Також згідно із ЗКУ нормативні документи із стандартизації в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Так, згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.01.2002р. № 6-р «Про затвердження плану підготовки проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, що впливають з Земельного кодексу України » [6] проект Закону України «Про охорону земель» повинен бути розроблений та поданий Кабінету Міністрів України як суб'єкту законодавчої ініціативи в першому кварталі 2002 р., Закону України «Про державний земельний кадастр» - до квітня 2002 р., «Про землеустрій» - до березня 2002 р., «Про державний контроль за використанням та охороною земель» - до вересня 2002 р. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок консервації земель»

повинен був бути розробленим у другому кварталі 2002 р., «Про порядок використання техногенно-забруднених земельних ділянок» - до травня 2002 р.

Однак, до цього часу жоден із зазначених нормативно-правових актів прийнятий не був.

Таким чином, на сьогодні лишається неврегульованим величезне коло питань, що стосуються охорони земель.

Крім того, до сих пір не знайшли свого вирішення багато актуальних проблем охорони земель сільськогосподарського призначення, котрі набули особливої гостроти за умов проведення в нашій державі земельної реформи та переходу від монополії державної форми власності на землю до багатоманітності форм власності та господарювання на землі.

Ось лише деякі з них:

1. Відсутність у багатьох власників землі та землекористувачів достатніх знань (кваліфікованих спеціалістів), необхідних для належного здійснення заходів по охороні земель, а також слабка матеріально-технічна база суб'єктів господарювання на землі.
2. Відсутність у багатьох власників землі та землекористувачів впевненості в можливості довготривалого, стабільного та ефективного господарювання на землі, у непорушності своїх прав на землю, яка була породжена економічною кризою, політичною нестабільністю в державі, довгим, непослідовним та суперечливим характером земельної реформи та відсутністю до останнього часу правового забезпечення і належних гарантій права власності на землю. Ця обставина зумовила прагнення багатьох власників землі, не кажучи вже про землекористувачів, у якомога коротший термін "доки не відібрали", отримати від земельної ділянки усе можливе і неможливе, що призводить до хижацького, виснажливого використання землі.
3. Відсутність належного механізму контролю власника землі за додержанням орендарем землі вимог щодо охорони землі, наданої в оренду.
4. Наявність можливості надання у оренду земельної частки (паю), тобто права на абстрактну земельну ділянку, не виділену у натурі, стан та якість якої невідомі, що позбавляє власника земельної частки (паю) можливості контролювати дотримання орендарем вимог, які стосуються охорони землі.
5. Застарілість технологій ведення державного земельного кадастру.
6. Відсутність системного характеру та технічного забезпечення моніторингу земель.
7. Відсутність економічного механізму стимулювання охорони і раціонального використання земель сільськогосподарського призначення.

На нашу думку, вирішенню зазначених проблем може сприяти:

1. Чітке закріплення в законодавстві переліку обов'язків суб'єктів господарювання на землі відносно раціонального використання і охорони земель.
2. Підготовка достатньої кількості фахівців у сфері сільського господарства і охорони земель. Широка роз'яснювальна та просвітня робота у сфері охорони земель.
3. Поліпшення профілактичної роботи для попередження порушень земельного законодавства, інформування населення про діяльність органів, що здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель.
4. Забезпечення надійного судового захисту прав власників земельних ділянок та землекористувачів.
5. Встановлення заборони на надання земельних часток (паїв) в оренду до моменту їх виділення в натурі (на місцевості), яке повинно здійснюватися за рахунок осіб, які мають намір отримати земельну ділянку в оренду.
6. Удосконалення моніторингу земель, порядку ведення державного земельного кадастру та оцінки земель.
7. Поліпшення організації та контролю за використанням та охороною земель.
8. Забезпечення проведення землевпорядної організації новостворених сільськогосподарських підприємств.
9. Створення планів обмеженого використання земель.
10. Впровадження економічного механізму стимулювання охорони земель.

11. Вдосконалення діяльності органів, що здійснюють контроль за використанням та охороною земель, порядку їх взаємодії з прокуратурою та органами внутрішніх справ.

Таким чином, вирішення проблем охорони земель сільськогосподарського призначення потребує термінового прийняття цілої низки законів та підзаконних нормативно-правових актів, які б розвивали принципи, закладені в Конституції України та ЗКУ, повно та системно врегулювали правовідносини, пов'язані із охороною земель, на основі врахування інтересів суб'єктів господарювання на землі з одночасним їх узгодженням з суспільними, національними інтересами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основні напрями земельної реформи в Україні на 2001-2005 роки, схвалені Указом Президента України від 30.05.2001 р. N 372/2001 // Урядовий кур'єр. – 2001. - № 97. – 02 червня.
2. Основні напрями державної політики України в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджені Постановою Верховної Ради України від 05.03.1998 р 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998.- №№ 38-39.
3. Там же. – С.15.
4. Земельний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2001. - № 45. – 30 листопада.
5. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 10. - Ст. 98, в редакції Закону України № 2196-12 від 13.03.92 // Відомості Верховної Ради України. – 1992.- № 25. - Ст. 354 (з наступними змінами).
6. Про затвердження плану підготовки проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, що впливають з Земельного кодексу України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 р. № 6-р // комп'ютерна правова база «Нормативні акти України».